

מנגד

מה קרה ליונה?

אגב עיון בפולמוס זרמירון המתנהל זה כחודשיים מעל דפי העולם הזה שמתי לב לתור פעה מעניינת ביותר: ריבוי הדימויים המיליטריים ריטיים וכאלה השאלים מעולמה של הפוליטיקה הגבוהה בממריהם ובתגובותיהם של סופרים ומבקרים בישראל. כך קראתי כי "זך מהרהמח" זיק אחרי דן מירון כמו איזו בולגריה אחרי רוסיה הסטאלינית" (עמוס עוז) וכי מירון "שלא טייסה לתקוף את סוריה" מנחם פרי ובאותה שעה "הוא שלח גם מטוס קטן לתקוף את טורקיה" (דן מנחם פרי). אצל מירון עצמו מצאתי כי "החירה התרבו" תית היא זירת מלחמה" והנכנס לתוכה אל לו להתעטש מריח אבק שריפה" שכן "במלחמה כמו במלחמה" ואילו אצל אבירן קראתי כי מירון "מטווח" וכי מה שהתנהל בחודשיים האחרונים לא היה אלא "מלחמת שלושים השנה" שבה "ני" טא מירון, גלוליוזב, את המערכה". אצל זך עוד לא הצלחתי למצוא דימויים מיליטריים כאלה לה אכל אני ממשיך לחפש.

נשאלת השאלה על מה זה מעיד? האם סופריו באמת מלחמתיים יותר מעמיתיהם בארצות אחרות? האם הם מתקנאים בגנרלים שלנו המג"הלים את מלחמותיהם, על אמת? ואולי הם משלמים את מלוא המחיר על "ריח אבק השריפה" העומד בחלק הארץ שלנו כל השנים הרבות האלה, בלי הפוגה? וגם זה: האם האופי המיליטריסטי-לוחמתי הזה משתקף גם ביצירתם? והלא רובם נמנים, ככל הידוע לי, על מחנה השמאל. מה קרה, אפוא, ליונה?

זכות התגובה

נורית גוברין

הכושר והיושר

בתגובה על "לוחיהומנים" שהציג נתן זך לי-סיפורו של ישראל כהן על יעקב שטיינברג (הערן) לם והזה 2596 מיום (1.6.87), רצ"ב מאמרו של ישראל כהן, שפורסם בזמנו בדבר מיום ל' בתשרי תשכ"ד (18.10.1963), הוזר ונדרס בספרו של ישראל כהן אספקלריות (1968), עמ' 181-185. (ראה להלן).

בתגובה על אותו קטע ממכתבה של הגב' ליוזה שטיינברג ז"ל, בדבר ההתנגדות למתן פרס ביאליק ליעקב שטיינברג (ראה גם כן העולם הזה 2596), הינה הרקע לכך קשור בדברים שפירסם שטיינברג כנגד התלמוד, כפי שתוארו בספרו של ישראל כהן יעקב שטיינברג האיש ויצירתו (הוצאת דביר, 1972), עמ' 460-462 וכן 467.

פרופסור נורית גוברין

למותר להוסיף שישראל כהן נילחם בעד מתן הפרס ליעקב שטיינברג.

בתגובה על אותו קטע ממכתבה של הגב' ליוזה שטיינברג ז"ל, בדבר ההתנגדות של יעקב שטיינברג להשתתף בחגיגות הויזבל שהם ערכו לו" — ראה את תיאור יחסו של יעקב שטיינברג למסיבות בכלל בספרו הנזכר של ישראל כהן, עמ' 35-37.

כשלוש שנים לאחר פטירתו של יעקב שטיינברג (22.6.1947), בשנת 1951, הוציא ישראל כהן, בלוויית הקדמה, את סיפורו של יעקב שטיינברג רשימות אחרונות, בהוצאת אגודת הסופרים ליד דביר.

הדבר הראשון שכתב ישראל כהן על יעקב

על גילויים ומגלים

מכתבה של פרוף נורית גוברין מחזיר אותנו כשנות דור לאחור אל הפולמוס סביב "גילוי" או אי-גילוי של יעקב שטיינברג שהתנהל אז בכל עוז. הכותבת אולי לא ידעה זאת, אך על מאמרו של ישראל כהן, "אין מגלים את המגולה", המובא כאן בשלמותו, באה תשובה של שלמה גרודזנסקי, "הערות של מסתפק במועט".

אנו מפרסמים גם אותה פירסום חוזר, לא רק מפני שהשיבה על טענותיו של כהן, אלא משום שהתרכזה במה שנראה בעינינו עיקר: השאלה מהו, בעצם, גילוי בספרות? דומה כי מרבית המשתתפים בפולמוס פוגל-שטיינברג — בסיבובו השני, שנערך בימים אלה, לא ידעו להשיב על שאלה זו תשובה-של-טעם. לא יותר משהשכילו להתמודד עימה מתפלמסי הסיבוב הראשון בניסוחיהם הפשטניים. שלמה גרודזנסקי הוא שעשה זאת בשבילם — ובשבילנו.

שטיינברג פורסם בשנת 1931 ועל כך סיפר לי-מים בספר זיכרונותיו פנים אל פנים (1979), עמ' 15 מקום שם כתב:

"שמנו של שטיינברג נודע לי מתוך קריאה בשירתו הצעירה של ביאליק, אף כי קראתי תי כמה משיריו ומרשימותיו בהפועל הצעיר בגולה; אבל רק לאחר שעליתי ארצה, התחלתי שוקד על שיריו ורשימותיו וסיפוריו, והוא כבשני כיבוש-עולם. חביבים היו עלי לשוננו הטהורה, צירופי המרהיבים, דימויו העוצזים, קיצורו הנפלא, הערפל הדק החופף על דבריו, ועל הכל — השתי לא רק נושר של ביטוי, אלא גם יו"שר של ביטוי. הערכתי אותו מאוד. בשנת תרצ"א (1931), כאשר ע"שיתי בלבוב בשליחות ההסתדרות ופעלתי בתוך החלוץ והנוער, ערכתי כמה חוברות גורדוניה בעברית. במאמר "הסיפור העברי רית כגורם חינוכי בתנועתנו", היבעתי בפעם הראשונה את דעתי בכתב על יחסי לש"שטיינברג".

(בהמשך הרברים מצטט ישראל כהן דברים שכתב באותו מאמר על ספר רשימותיו של המ"שורר).

בספר זה תאר גם את פרשת ידידותו הממושכת עם יעקב שטיינברג, שהחלה בשנת 1932 כערך ונמשכה כל ימי חייו של שטיינברג, וכן תאר את פרשת התווה של המונוגרפיה שכי"תב עליו, ושעבר עליה במשך למעלה מחמש עשרה שנה. וראה שם, עמ' 24.

נורית גוברין

ישראל כהן

אין מגלים את המגולה

כמה סופרים צעירים, וכיניהם חשובים, התחיי לו מתעמקים בעברה של הספרות העברית, תו"הים על שרשיה ואף מעריכים אחרים מראשונה. זהו שלב בעל ערך, שכל יוצר חייב להגיע אליו, וטובה רבה צפונה בכך קודם כל ליוצר עצמו.

נתן זך, משורר ומבקר, הוא בין הסופרים הצעירים האלה. במאמרו "החובה לגלות", שנתפרסם ב"דבר" (מיום 9.10.71), הוא אומר: "אין כנר" אה, דרך אחרת אלא לגרור את העבר הספרותי אל תוכו של ההווה — אם אמנם נותר בו בעבר זה כוחיות להתקיים בהווה". אך טעותו של זך בכך, שהוא עדיין סבור, כי "את העבר יש לגרור", בעוד שאליבא דאמת, הוא מובלע ועומד בדמנו ובספרותנו ואין מקום פנימי ממנו בהווה. הווה בלי עבר הוא הפשטה ריקה. כוודאי רדיו עם זך האור, מר, שתפקידה העיקרי של הביקורת הטובה הוא לגלות. "לגלות מה שיכול היה להיות הווה אל-מלא עצלותנו, אלמלא בערותנו ובטחוננו המופרו בהתקדמותה" הבלתי פוסקת של התרבות האנושית".

אולם "לגלות" משמעו להוציא לאור עולם דבר, שלא היה ידוע, או שהיה ידוע ולא הרגישו בערכו. אך הכל מודים, שאין הפועל "גלה" נופל על המגולה ועומד, על הידוע ועל המפורסם. אפי שר צריך לטפל ולחזור ולטפל גם בידוע ובגילוי; וכיחוד יפה הטיפול הזה לגבי ספרות וסופרים, ואין לקפח את שכרו של ניסוח חדש לפי טעם הדור החדש. אבל אותה שעה צריך לומר כפירוש: אני עוסק מחדש כמה שעסקו קודמי ובמה שהוקירו קודמי.

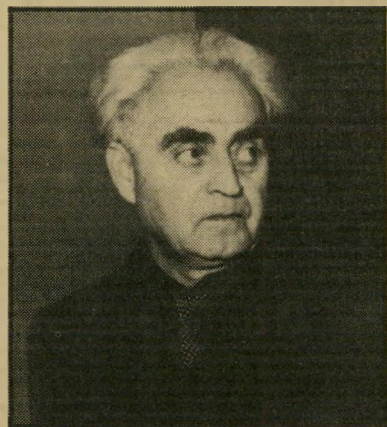
כששמעתי בפעם הראשונה, שסופרים צעירים הוגים חיבה ויקר לשירת יעקב שטיינברג, רחב לבי. הנה — אמרתי — לא נותקה השלשלת ולא אלמן משורר. אך לפתע-פתאום התחילו מרברים על גילוי שטיינברג, ולא עוד אלא שתבעו את עלבוננו מידי הדור הקודם.

במכתר היפה של שירים ורשימות מאת יעקב

שטיינברג, שהוציא נתן זך (בהוצאת "דביר"), כר"תב הוא במבואו: ואף-על-פי-כן, עובדה היא, ש"שירתו של שטיינברג (בניגוד לרשימותיו) לא זכתה להיות מקובלת על בני דורו שלו ואף לא על בני המשמרת הספרותית, שבאה מיד אחריו".

בקורת-רוח מרובה יכול אני להביא את עדותם כמעט של כל בני דורו, מביאליק ואילך, כדי להוכיח ש"עובדה" זו איננה עובדה. להד"ם. מיום הופעתה של שירת שטיינברג ועד "שירים אחרים נים" שהוציא ברש ועד "רשימות אחרונות", שה"ציא כותב הטורים האלה סמוך למותו — היה שטיינברג נחשב, מוערך ואף נערץ על בני דורו ועל רבים-מרובים שלא היו מבני דורו. אילו היה הדבר כך, אילו כאמת היתה שירה גדולה כשל שטיינברג נעלמת מעיני דורו ובלתי נתפסת לו, היה זה מעיד על קוצר-דעת ואולי אף על אטימות רוחנית. אך לשמחתנו, אין הדבר כך.

כרי להפריך טענה זו כל עוד לא היכתה שר"שים וכדי להעמיד סופרים צעירים ואת קהל הר"קוראים החדש על האמת כמות שהיא, טרחתי

ישראל כהן

והבאתי קצת הקבלות בין מה שכתב נתן זך במ"בואו ובין מה שאמרו קודמיו לפני שלושים או עשרים שנה. וייסלח לי, שהבאתי גם כמה שכתבתי אני כחיי שטיינברג לפני 30 ולפני 25 שנה. למעלה מחמש-עשרה שנה הייתי במחיצתו, הר"קרתיו וכתבתי עליו, ולא יהיה זה מן המידה להשי"מיט עדות עצמי מתוך ענותנות שאינה במקומה. והרי הקבלות מעטות מני רבות:

נתן זך כתב בשנת 1963: חוקה על שטיינברג, שהשקפת עולמו האסת"טית נתבססה על השורה ואת מיטב כוחו הוא מגלה בשיר הלירי הקטן, הכבוש, המעובר יפה והפסימי ביטורו.

אשר ברש ב"1948: יושם נא לב לשירים הקטנים והזוכים: "גשם בליה", "ילד על סף שלולית", "חסד קטן", הבי"אים בשכנות מכוננת עליידי המשורר. השירים האלה חושפים את יקר נפש המשורר בעצם טה"רה.

כאן (בשירים "חרוזים מבית הצורף") הכל מי"רכוז ומזוקק, מכונן ומחוקק, כאותם כלים ועצרים ויקרים, המשוכללים עד רק, הנעשים בבית-היצור"רף.

שלום שטרייט ב"1937: כאן, בארץ-ישראל, באה כל גדלות-תכונתו ליידי גילוי: התכונה הביבלית: הצמצום, התמצית, הסמל-הרמוני. השיר שלו הגיע בצמצומו ובמלואו כוח-תכנו למרעה של גרעניות תנכ"ית.

פ. לחובר ב"1928: יתר מכל הוא ירא את חזון-השווא, את הרמייה. כבוהן בוהן הוא בוחן כל מטיל קטן, כל חזילה קטנה. הוא הוא אשר קבע בספרו חוק אחד בל"

ימוט לשירה: השורה. התא הראשון הזה של השיר צריך להיות ראשית כל בריא, שלם.

נתן זך ב"1963:

לביטוי ראית-העולם או ביקורת החיים שלו יצר שטיינברג לשון מיוחדת שלו.

ישראל כהן ב"1937: המשורר מוליד כל מלה, מולד חדש. הוא ממ"לא אותה חיות חדשה. שטיינברג הוא אחד המע"טים, שאמצעי יצירתו נלקחים מכית-היוצר האמי"נותיים של הלשון. הוא מנפה בלי הרף את המלים והמביטאים ואינו נכנע כניעה כלשהי לטעם הר"בים ולצורות מקובלות.

נתן זך:

הכל חלק ממשל — חותר לגילוי, אך כבר תעלומה. משל הרי ניתן להחליף בחכרו, ובלכר שלא יתמצה ולא יתפרש עד תום, אלא רק יימוג, כביכול.

יעקב פיכמן ב"1937:

בניגוד לכולנו, שהגוף היה יסודו של עולם יצירתנו, היה הוא מעדיף המסקנות על המראות. את העולם ראה כבר אז כמשל.

נתן זך ב"1963:

החלום הרוחה את הרומאנטיקן הצעיר העמדה של הסתייגות נזירית מהולה בפסימיות נוסח קו"הלת מן ה"עדה", שכל אחד מגרגריה. מכניס יד לערימת זבל" על מנת לשלות לעצמו משם בג"ניכה, "פירור אושר", מפנה מקומו למבט עז לעכר "אני", ערום, ששוב לא יתיר לעצמו לשגות ב"ח"לומות" נרקסיים.

יעקב פיכמן ב"1937:

בשכוננו לקראו את השירים האלה כיום, נכיר גם כאן את הקו השטיינברגי העצמי — אותה נעימת קוהלת המחלחלת בדמו כל הימים לא כמוטיב ארעי קל ומתנדף, כי אם גם כפאתוס הולך וגובר, כילל נפשי על דלדול הרוח, על דלדול עצמו.

שלום שטרייט ב"1937:

רוח קוהלת היתה מקננת בו עוד מבאיבו, שלא בהתאם לפרק חייו הצעיר; עלם סקאפטי היה.

נתן זך ב"1963:

ניתן אולי לומר, כי בדור שתבע ממשוררו התמודדות עם בעיות, המנסרות בחלל, עם נושאי השעה והמערכה, עם מאורעות חברתיים הרי"עולם, היה שטיינברג ליריקן בלתי מגויס, יוצא"דופן, כבר בכך, שחתר להביע את אמת עולמו המכונס שלו.

ישראל כהן ב"1937:

כל עצמותיה של שירת שטיינברג אומרת ה"לדנפש. אין היא רואה את העיקר בתיאור, והס"ממנים האפיים החיצוניים וזים לה. יש ליריקנים, שאינם מותרים על סיפור המעשה, על העלילה. הם זקוקים לאיזה שלד גופני, כדי להצמיד בו את נפשם הלירית. שטיינברג מפשיט מעל שירתו את הנרתיק הגופני ומרחיק אותה במתכוון מעו"לם העצמים הפיזיים. אין הוא רואה בשירה כלי"תשמיש למשהו מחוצה לה. היא תכלית לעצמה.

שלום שטרייט ב"1937:

הוא לא ביבז את חילו לשימוש בפכים קטנים. — שום נחשול-חיים עז ושום מערבולת"מפלגות אינם עלולים לסחפו לפייטן מבסיסיה"חפיות שלו, כי כשרטון ננעץ הוא בעולם החזון והשירה, שאין להסיעו הימנו בכל הכוחות. ישרון קשת ב"1948:

להיפך מצבינו של ח.ג. ביאליק, שאמר לגאול את היחיד שבו על-ידי שימצא את המעין שממנו שאב עוז ותנחומים העם, מחוללו, שאיפה מפור"שת היא באוטוטיסטן כיעקב שטיינברג למצוא תחילה את המעין הסתום, משיב נפשו של היחיד התועה. — ואף בשורת הגאולה אין בכוחה להפיג את צער, היחיד. הוא זקוק לפתרון חירתו האישית.

נתן זך ב"1963:

מי ששר בשירתו ביוגרפיה מנותקת מתמ"רוריה האופייניים לרבים, לא היה לו מה להציע לקוראיו, שאונם לא עוד היתה מאומנת להעריך כראוי את השמעת הסגנית של שירו הלירי. שטיינברג, שנשמע מפעילות ומעסקנות חבר"תית, לא יכול היה להיות דברו של דור שעשה היסטוריה. מן הראוי אולי להוסיף גם את נטייתו של האיש להסתגרות, להסתכלות מגבוה, או לפ"חזות, מנגד.

אשר ברש ב"1948:

עדים היינו במקרה שטיינברג לחזיון לא נפרץ בספרותנו. אדם שעמד לו כוחו לפרוש מביתה"מטבחים של הספרות ולהתדבק כולו, מתוך הח"לטה שברווח-הקודש, כעצם הדבר, ביצירה לשמה.